4. Lotman YU. (2000) Semyosfera. Kul'tura y vzryv. Vnutry myslyashchykh myrov. Stat'y. Yssledovaniya. Sankt-Peterburg. (In Russ)
5. Maklyuen M. (2011) Ponymanye medya. Moskva. (In Russ)
6. Mitchell W. T. (1995) Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation. University of Chicago Press.
7. Nayenko M.K. (2016) Intermedial'nist' yak metodolohiya. In: Filolohichni seminary. Intermedial'nist': teoriya i praktyka; Zb. nauk. prats'. Vyp. 19.
8. Pavić M. (2006) Drugo telo. Beograd.
9. Pavić M. (1988) Hazarski rečnik: ženski primerak. Roman leksikon u 100.000 reči. Beograd:, Priština, Novi Sad.
10. Pavić M. (2004) Poslednja ljubav u Carigradu: Priručnik za gatanje. Beograd.
11. Pavyć M. (1995) Unutrashnja strana vetra yly Roman o Khery y Leandru. Beograd. (in Serb)
12. Pavyć M. (2012) Predeo slykan čajem. Beograd. (in Serb)
13. Pyjanovyc P. (1998) Pavyć. Beograd. (in Serb)
14. Potemkina M.S., Cherenok Y.H. (2010) Konhress mezhdunarodnoho soyuza hermanystov. Varshava. Rezhym dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/v/kongress-mezhdunarodnogo-soyuza-germanistov-varshava-2010>. (In Russ)
15. Shostyy Mizhnarodnyy mizhdystsyplynnyy teoretychnyy sympozium «Literatura v koli mediy: intermediyne pole khudozhnikh praktyk, retseptyvni stratehiyi, syntez mystetstv», traven' 2013 (2013) / Instytut literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. Kyiv. (In Ukr)
16. Tymashkov A.S. K ystoryy ponyatyaya yntermedyal'nosty v zarubezhnoy nauke. Rezhym dostupa: www.spbriic.org/PDF/tim08_1.pdf. (In Russ)
17. Tatarenko A. (2010) Poetyka formy v prozi postmodernizmu (dosvid serbs'koyi literatury). L'viv. (In Ukr).

Деркач О.

*к.ф.н., Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Україна)*

Derkach O.

PhD., Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ПЕРЕКЛАДІВ СЕРБСЬКОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНІ: ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ

ON THE HISTORY OF TRANSLATION OF SERBIAN PROSE IN UKRAINE: A DIACHRONIC ASPECT

Розвідка присвячена висвітленню діахронічного аспекту реценції сербської прози в українській літературі, зокрема, встановленню та розвитку перекладу як однієї з основних форм сербсько-українського культурного обміну. У коло дослідницької уваги потрапляють витоки взаємозв'язків сербської та української культур, а у цьому контексті – початки перекладацької діяльності українських літераторів, розглядаються перші переклади сербської поезії. Основна увага у статті присвячена перекладам сербської прози у період від кінця 60-х років XIX століття до кінця 80-х років XX століття. Ця тривала доба характеризується появою у перекладах українською мовою прозових творів В.Джорджевича, Л.Лазаревича, О.Войновича, Н.Маринкович, В.Мариновича, Д.Калича, Б.Нушича, І.Андрича, Б.Чопича, Р.Домановича, С.Сремця, Е.Коша, М.Капора, М.Селімовича. Розглянуто динаміку визначальних факторів, що впливали на переклади сербських художніх творів: від впливу ідеологічних критеріїв на початку XX століття в умовах створеного Радянського союзу до переваги поетикальних, змістових та естетичних чинників у 70-х – 80-х роках XX ст. Проза сербських письменників, що була перекладена у цей тривалий період, завдяки високопрофесійній діяльності цілої плеяди українських перекладачів, повномірно увійшла до українського літературного процесу та здобула подальше літературознавче осмислення у працях українських славістів.

Ключові слова: сербська проза, реценція, переклад, дахронічний аспект, культурні взаємини.

The research is dedicated to the coverage of a diachronic aspect's adoption of Serbian prose in the Ukrainian literature, especially the establishment and development of translation as one of the main forms of Serbian-Ukrainian cultural exchange. The beginning of interrelation between Serbian and Ukrainian culture comes into the circle of the researcher's attention, and in this context – the beginning of Ukrainian writer's translation practice, the first translations of Serbian prose are investigated. The special emphasis in the article is made on the Serbian translation works in the period from the 60s of the 19th century to the end of the 80s of the 20th century. This period of time is characterized by the works of V. Đorđević, L. Lazarević, O. Voinović, N. Marinković,

V. Marinović, D. Kalić, B. Nušić, I. Andrić, B. Čopić, R. Domanović, S. Sremec, E. Koš, M. Kapor, M. Selimović. The dynamics of determinatives that influenced the translation works of Serbian fiction are investigated: from the effect of ideological criteria at the beginning of the 20th century in the conditions of created USSR to poetical, substantial and esthetical factors in the 70s-80s of the 20th century. The fiction of Serbian writers that was translated during this long-lasting period because of Pleiades of Ukrainian translators' highly-professional work became a full-sized part of the Ukrainian literature process and got further literature understanding in the works of Ukrainian Slavists.

Key words: *Serbian prose, adoption, translation, diachronic aspect, cultural interrelation.*

Зв'язки між літературами країн слов'янського світу характеризуються тривалою традицією. Причини цього явища сховані у генезі літератур, а також у зовнішніх чинниках їхнього розвитку. Належне місце у визначеній контактній площині посідає українська рецепція сербської літератури. Вона має власну тяглість та конкретні форми вираження. Динаміку означеного процесу можемо простежити від з'яви найперших перекладів, крізь активізацію рецепції сербської літератури у XIX столітті, посередництвом перекладів, переважно прозових творів, та літературознавчих й культорологічних розвідок XX століття, аж до сучасної площини, з домінантою прози у сербській літературі та її перекладацько-інтерпретаційними відгуками в українській літературі та літературознавстві.

Дослідження історії, мистецтва, мови, літератури, фольклору, перекладу у центрі наукового розгляду мали питання подібності двох культур та багатобічні аспекти їхніх зв'язків та взаємовпливів. Незважаючи на територіальну віддаленість двох народів, сербсько-українські творчі зв'язки віддавна характеризувалися доволі значною інтенсивністю процесу взаємного обміну. Тому і дослідження, присвячені перекладам художніх творів сербської літератури, на які ми спираємося у своїй розвідці, мають тривалу традицію. Рецепції сербської літератури в Україні загалом та перекладам зокрема присвячені праці М.Гуця, П.Рудякова, Д. Айдачича, А. Татаренко, Н.Білик, О.Рось, З.Гук.

З огляду на мету нашого дослідження, яка передбачає розгляд діахронічного аспекту перекладної традиції сербської прози українською мовою, маємо згадати про початки сербсько-українських культурних взаємозв'язків та коротко охарактеризувати подальший перебіг, аби відстежити динаміку їхнього розвитку, що видається необхідним для всебічного дослідницького осягнення традиції та сучасного виміру. Витоками цих взаємозв'язків з упевненістю можна вважати контакти в освітній галузі у XVIII столітті. Мова йде про ініціативу Белградсько-карловацького митрополита Вікентіє Йовановича, який прагнув відновити освіту й церкву сербів в Австрійській імперії та звернувся із проханням про допомогу до російського царя Петра I й Феофана Прокоповича. Було прийнято рішення про те, що ректор Києво-Могилянської Академії, яка на той час була визначним освітнім, культурним та перекладацьким центром, Рафаїл Заборовський має надіслати магістрів та вчителів до Сербії для закладання підвалин нової, сучасної освітньої моделі. 1733-го року до Австрійської імперії приїхали перші вчителі з України. Їхня викладацька діяльність сприяла відновленню сербської культури та літератури. У Воєводині протягом чотирьох років працював Емануїл Козачинський. Він був автором першої сербської п'єси під назвою «Трагікомедія, тобто печальна повість про смерть останнього царя сербського Уроша П'ятого і про падіння Сербського царства». Автор у творі використовує сербські народні звичаї та фольклорні мотиви, з іншого боку, п'єса має структурні елементи та риси панегіричного стилю української барокової літератури. Саме тому Емануїла Козачинського традиційно вважають постаттю як сербської, так і української літератури.

Знаковим з точки зору предмету нашого розгляду є 1837-й рік. Саме тоді побачили світ перші переклади сербської літератури українською мовою. Переклади були і є головними посередниками, «мостами» між культурами. Вони мали неабияке значення у XIX столітті і зберігають його

до сьогодні. Звісно, фахівці у тій чи іншій галузі, пов'язаній із іноземною культурою та літературою, володіють відповідною мовою. Те саме стосується і фахівців-сербістів. Та коли мова йде про входження художнього твору у літературний процес і літературознавство, значення перекладу є неоцінним. Тому не втрачається актуальність самого явища, а також перекладу як джерела наукових досліджень.

Першими було перекладено українською мовою вісім ліричних віршів зі збірки Вука Караджича, відомого тоді вже у Європі, а згодом і у Галичині своїми ідеями та працями у галузі етнографії, мовознавства, історії, а також збірками сербського фольклору, що є найповнішим зібранням фольклорної спадщини сербів до сьогодні. Шість перекладів віршів зі збірки «Сербські народні пісні. Жіночі пісні» були здійснені Маркіяном Шашкевичем, а два переклади належать Якову Головацькому. Вони були опубліковані вже згаданого 1837-го року в альманасі «Русалка Дністрова» у Будимі.

Покладений представниками «Руської трійці» початок продовжився подальшими перекладами сербських народних пісень. Вони належать Амвросію Метлинському, який переклав три сербські пісні та опублікував їх у збірці «Думки і пісні та ще дещо» (1839); Якову Головацькому, котрий переклав двадцять три сербські народні пісні, вони побачили світ у 1846-му році в альманасі «Вінок русинам на обжинки». Цікаво, що у другій частині альманаху у 1847-му році було надруковано сто п'ятдесят сербських загадок.

Своєрідним відкриттям для українських перекладачів була сербська епічна поезія. З другої половини XIX століття вона з'являється у перекладах та переспівах М. Старицького, О. Барвінського, М. Бучинського, О. Навроцького, І. Франка, М. Рильського, Я. Шпорти та Л. Первомайського [Гуць 1966; 186 – 187].

Наступним кроком у сербсько-українській контактній площині був переклад поезії сербського класицизму та романтизму. Така логічна послідовність впливає з хронологічного критерію. Однак, у цьому разі

масмо підстави говорити про деяке запізнення перекладів, адже вони з'являються лише у шістдесятих роках XIX століття. Пояснюватися це може, зокрема, відсутністю на той період особистих контактів сербських та українських письменників, що, як відомо, у той час було однією із головних форм культурного обміну.

Наприкінці шістдесятих років XIX століття з'являються перші переклади прозових творів сербської літератури, що стали своєрідною точкою відліку у багаторічному, кількасотлітньому процесі рецепції сербської прози в Україні. Це були прозові твори сербського реалізму. Поява перекладів прозових зразків саме у цей час ґрунтується на домінанті реалістичного напрямку у сербській літературі. Він характеризується прозовими жанрами, оповіданням, насамперед, але і романи також мають місце у період реалізму, що розпочався у 60-х роках і тривав до кінця XIX століття.

У 1868 році з'явився переклад повісті В.Джорджевича «Гайдукова мати». Він був зроблений О.Барвінським та опублікований у «Правді». 1889-го року у журналі «Діло» вийшов переклад оповідання «Мій отець» одного з найвизначніших сербських реалістів Лази Лазаревича, здійснений І.Белеєм. Саме твори Л.Лазаревича активно перекладалися наприкінці XIX століття. Над перекладом його оповідань працювали О.Маланчин, І.Франко, Д.Лукіянович. Іванові Франкові належить і переклад оповідання Л.Лазаревича «Біля криниці», твору, що увійшов до золотого фонду сербської літератури реалізму. У ньому перекладачеві вдалося відтворити провідну ідею твору, що ґрунтувалася на ідеалізації патріархального устрою родини і сербського суспільства.

Переклади кінця XIX століття, а також усього XX століття, звісно, не обмежувалися прозою, натомість велика кількість перекладачів та дослідників працювали над поетичними та драматичними творами сербської літератури. Ці переклади не лише ознайомили українського

читача із сербською драмою та поезією, але і стали об'єктом численних славістичних досліджень, без яких на сьогоднішній день неможливо уявити українську сербістику. Та, з огляду на предмет нашого дослідження, у центрі уваги опиняються саме переклади прозових творів. Короткий огляд таких перекладів, що побачили світ до початку 90-х років XX століття має чітко окреслити «прозовий» контекст сербської літератури в українській рецепції.

Художні переклади від початку XX століття визначалися ідеологічними критеріями в умовах створеного Радянського Союзу. У радянські часи існувала тенденція до перекладу іноземної літератури, насамперед, російською мовою. Попри це, все ж, існували україномовні журнали, зокрема, «Всесвіт», та видавництва, такі, як «Дніпро», «Веселка», «Радянський письменник», «Держлітвидав УРСР». Окрім цього, одним з визначальних критеріїв був вплив комуністичної та соціалістичної ідеології. Перекладалися передовсім письменники, які підпадали під відповідний ідеологічний маркер. Їхня творчість не мала художньої цінності, тому сьогодні вони не посідають окреме місце в історії сербської літератури. Перекладали також і письменників, які не були широковідомі у Югославії. До останніх належав, наприклад, Олександр Воїнович, який був генерал-майором югославської армії та народний героєм Югославії. Його твори присвячені подіям Другої світової війни та повоєнним, і подекуди мають автобіографічний характер. Повість О.Воїновича «Готель «Парк» (1964), романи «Кров – це ще не все» (1966), «Вигнанець» (1969), а також проза таких маловідомих авторів, як Нада Маринкович (роман «Одчайдушні вершники», 1977), Ване Маринович (оповідання), Душко Калич (оповідання) були перекладені українською мовою публіцистом, письменником та перекладачем, автором художніх перекладів із сербської, чеської та болгарської мов Юрієм Чиркисовим.

З іншого боку, перекладалися і твори класиків сербської літератури. Таким, безперечно, був відомий вже на той час і найбільш перекладений в

Україні сербський комедіограф Браніслав Нушич (1864 – 1938). Його перу належать і прозові твори, які у 1969-му році були перекладені Сидіром Сакидоном, мова йде про роман «Автобіографія» та книгу «Міністерське поросся. Вибрані твори».

Найбільш відомим з перекладених українською мовою сербських прозаїків є Іво Андрич (1892 – 1975). Письменник, академік, дипломат, активний учасник літературного життя країни, класик сербської літератури та літератур народів Югославії. Він ще за життя здобув визнання у своїй країні та далеко за її межами і єдиний з югославських письменників отримав Нобелівську премію у галузі літератури (1961). Творчий шлях І.Андрича доволі тривалий, активний його фаза припадає на період між двома світовими війнами, у цей час з'являються кілька збірок його оповідань, далі були твори, написані під час другої світової війни та у післявоєнний період, романи та оповідання. Українські переклади прози І.Андрича з'являються тільки після другої світової війни. Це була збірка «Зеко» (повісті та оповідання) (1958), перекладена О.Івановим та Н.Кравченко, а також романи «Міст на Дрині» (1957, 1977), перекладені українським поетом і прозаїком, членом Спілки письменників УРСР, перекладачем з чеської, сербської та угорської мов Семеном Паньком. С.Панько і особисто зустрічався з Андричем у Белграді, про що опублікував спогади у журналі «Всесвіт» (1971) та книзі «Дорогі друзі...» (1974). Пізніше, у 1973-му році, був опублікований переклад збірки оповідань «Притча про Візирів слона». Подальші переклади датуються 90-ми – 2000-ми роками, що свідчить про невгасимий інтерес до творчості Іво Андрича. Те саме ми можемо сказати і про літературознавчі дослідження. Творча концепція та художній світогляд письменника випереджали свій час, тому радянська критика не приділяла прозі І.Андрича належної уваги, натомість у 90-х роках ХХ століття з'являються розвідки, що формують українське андричезнавство.

Ще одним відомим сербським письменником, відомим завдяки перекладам і в Україні, був Бранко Чопич (1915 – 1992). Його творчість охоплює довоєнні часи, часи другої світової війни та післявоєнний період. Б.Чопич писав у реалістичній манері, героями його творів були звичайні люди з оптимістичним світоглядом та бажанням перемагати труднощі у будь-яких ситуаціях та життєвих обставинах. Примітно, що він писав твори не тільки для дорослих, але і для дітей. Найвідомішими його творами є повість «Пригоди Ніколетини Бурсача», збірка «Сад кольору алтеї», казки у віршах «У королівстві метеликів і ведмедиків», збірка оповідань «Пригоди kota Тоши», романи «Восьмий наступ», «Не сумуй, бронзова сторожо». Мав Б.Чопич у своєму доробку і сатиричні оповідання. Над перекладом творів письменника працювали: П. Усенко, Л. Петік, А. Лисенко, М. Лукаш, В. Гримич та І. Юшук.

Саме Іванові Юшуку, мовознавцю, літературознавцю, знавцю сербської, хорватської, словенської, македонської, лужицької, чеської та словацької мов, належать переклади прозових творів. Він є провідним перекладачем сербської прози 70-х – 80-х років ХХ століття. Його перекладацькому перу належать твори Бранка Чопича («Орли вилітають рано», 1968), Іво Андрича («Притча про візирогого слона», 1973), оповідання Радое Домановича («Страдія. Подарунок королю. Вибрані твори», 1978), перекладені разом із С.Сакидоном, роман Стевана Сремца «Піп Чира та піп Спира, 1979), «Казки народів Югославії» (1983), повість Еріха Коша «Сніг і Лід» (1989). Окрім того, І.Юшук є автором передмов до книг власних перекладів та книг інших перекладачів, що свідчить про дослідницьку увагу перекладача до художнього твору. Ця тенденція розвиватиметься до широких масштабів і презентується на сучасному етапі наукових досліджень перекладних художніх творів. Як зауважила в одному зі своїх останніх інтерв'ю літературознавець, відомий сучасний перекладач, завідувач кафедри слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор А.Л. Татаренко, ніхто з дослідників не знає краще, ніж його перекладач [Tatarenko 2016].

Твори письменників, перші переклади яких з'явилися протягом 1980-х років, свідчать про часткову лібералізацію в культурі [Ajdačić 2005: 19]. Це була проза дуже популярного на той час у Сербії Момо Капора, сатирика Еріха Коша та роман Меші Селімовича «Фортеця». Оповідання М. Капора приваблювали радянського читача життєствердною та життєрадісною світоглядною моделлю, постатями богемних героїв, описом белградських вулиць та пагорбів над Савою. Вперше переклади оповідань М.Капора були надруковані у журналах «Україна» (1980) та «Всесвіт» (1982, 1990), а також у газеті «Літературна Україна» (1983).

1989-го року з'явилася у перекладі українською книга сатири Е. Коша «Великий Мак. Вибрані твори» (1989), яка вмішувала його попередні романи «Великий мак» (1956) та «Сніг і лід» (1961). Останній має фантастично-алегоричний сюжет про наближення льодовикового періоду, що нагадує читачеві холодну війну.

Через п'ятнадцять років після виходу в оригіналі роману Меші Селімовича «Фортеця» вийшов український його переклад, здійснений Іваном Ющуком (1985). У цьому історичному романі порушується проблема людини, переслідуваної владою, розробляється психологічний аспект. Події роману відбуваються у XVII столітті, та окреслена проблематика мала позачасову актуальність. Поява в українському перекладі цього роману свідчить про якісно новий рецептивний рівень сербської прози та про посилення ролі художньо-естетичних вподобань перекладача, що орієнтувався на сучасні твори й більшою мірою синхронізував появу перекладних творів із оригіналами. Мова йде не тільки про хронологічний аспект як такий, але завдяки йому і про уможливлення наукового осмислення творів, що, відтак, свідчить про входження сучасної сербської прози до сучасного українського літературного й літературознавчого процесу.

Інтенсивність української рецепції сербської літератури від витоків до кінця 80-х років XX століття була доволі високою. Цьому сприяла глибока

традиція процесу, а також зацікавлення українських літераторів та перекладачів сербськими культурними явищами та витворами сербської літератури. Чільне місце серед них посідали прозові зразки. Це, на нашу думку, можна пояснити належним місцем прози у сербській літературі, а також ідейно-тематичними, поетикальними, естетичними її домініантами, що долучають твори сербської літератури до кращих світових зразків, з якими прагнув познайомитися український читач, перекладач та дослідник. З проголошенням незалежності України та розпадом Югославії почався новий період сербсько-українських культурних взаємин. Він спирався на тяглу традицію, утверджені форми взаємообміну та позитивну динаміку років, що безпосередньо йому передували. З іншого боку – він відкрив нові можливості, позбавлені ідеологічного впливу та визначені художньо-естетичною складовою творів. Цей етап характеризується новою інтенсивністю відносин, а також появою нових форм інокультурного осягнення літературного твору.

REFERENCES:

1. Bilyk N.L. (2008). Ukrayins'ko-serbs'ki literaturni vzayemyny 20 storichchya: kontakty, retseptsiya, typolohiya (na materialy tvorchosti Ivo Andrycha) : navchal'nyy posibnyk / N.L.Bilyk. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivskyy universytet», 206 s. (in Ukr.).
2. Huts' M.V. (1966). Serbo-khorvat's'ka pisnya na Ukrayini / M.V. Huts'. Kyiv: Naukova dumka, 206 s. (in Ukr.).
3. Kish D. (1998). Entsyklopediia mertvykh / pereklad z serbskoi A. Tatarenko. Lviv: Klasika, s. 144 – 146. (in Ukr.).
4. Ros O. Moloda serbska proza", abo "Proza vidminnostei" [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: www.rastko.rs/rastko-ukr/prevodi/oros-moloda_ukr.html. Zaholovok z ekranu (in Ukr.).
5. Rudyakov P.M. (1987). Ukrayins'ko-khorvats'ki literaturni vzayemyny v 19 – 20 st. / P.M.Rudyakov. Kyiv (in Ukr.).

6. Srpska književnost u ukrajinskom LytAkcentu [Tekst] (2015) / uredio Dejan Ajdačić, 1. izd. Beograd : Alma – Kulturna mreža „Projekat Rastko“, 154 s. (in Ukr.)
7. Serbskyi folklor i literatura v ukrainskykh perekladakh ta doslidzhenniakh. 1837 – 2004. : Materialy do bibliohrafiï [Tekst] (2005) / NAN Ukrainy. Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho; Redkol.: O. Onyshchenko (holova) ta in.; Uklad.: D. Aidachych, N. Datskova, T. Dobko, N. Moiseienko ta in. Kyiv, 267 s. (in Ukr.).
8. Tatarenko A. (2016). Knyzhky, yaki robliat chytacha khocha b troshky krashchym. Rezhym dostupu: <http://litakcent.com/2016/06/22/alla-tatarenko-spravzhnimy-ja-vvazhaju-knyzhky-jaki-robliat-chytacha-hocha-b-troshky-krashchym/>. Zaholovok z ekranu (in Ukr.).
9. Tatarenko A. Susret kultura na granici milenija ili Ukrajinski izlet srpske književnosti. Rezhym dostupu: www.rastko.rs/rastko-ukr/rastko-ukr/umetnost/atatarenko-susret.html. Zaholovok z ekranu (in Serb.).
10. Ukrayins'ka literatura v zahal'noslov`yans'komu i svitovomu literaturnomu konteksti. (1987). T.1. Ukrayins'ka dozhovtneva literatura i slov`yans'kyi svit. Kyiv, 1987 (in Ukr.)

Драгойлович Ю.

к.ф.н., доцент, Белградський університет (Республіка Сербія)

Dragojlovic Y.

PhD, docent, University of Belgrade (Republic of Serbia)

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ЛІТЕРАТУРНІ КОДИ У РОМАНАХ МІЛЮРАДА ПАВИЧА: СПРОБА КАТАЛОГІЗАЦІЇ

INTERTEXTUAL LITERAL CODES IN THE NOVELS BY MILORAD PAVIĆ: AN ATTEMPT OF CATALOGUING

Романи М. Павича містять міжтекстуальні асоціації з попередніми набутками як сербської, так і світової літератури. Серед них міфологія (грецька, балканська), Біблія (з накладанням елементів апокрифів, окультизму), фольклор (приказки, анекдоти, загадки, народна демонологія), середньовічна література (стилістика